

Zelfgestuurd leren op de Agoraschool

‘Bij onze leerlingen moet je anders kijken’

Internationaal gezien is de motivatie van Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs laag. Is het Agora-onderwijs, met *challenges* in plaats van lessen, een oplossing?

Anja Vink beeld Milo

‘Ik moest heel erg wennen dat ik zelf het initiatief moest nemen.’ Jaleen (14) is leerling in ‘stamgroep A’ van Saga Driehuis, een Agoraschool met 180 leerlingen die in 2021 startte. Ze zit met een groep derdejaars meisjes achter in het lokaal. ‘Ik heb in de eerste drie maanden alleen spelletjes gespeeld voordat ik aan het werk ging’, vertelt ze. ‘Pas tegen het eind van het schooljaar snapte ik wat er van me werd verwacht.’

Zo heeft Jaleen een *challenge* over sushi gedaan. Daarvoor dook ze in de achtergrond en de cultuur van het Japanse gerecht en bereidde ze zelf sushi in de keuken van de school. Deze challenges, door de leerlingen zelfbedachte projecten, vormen de kern van het Agora-onderwijs. ‘Ik bepaal zelf wat ik doe en leer en heb daar veel lol in. Ik ben daardoor heel zelfstandig geworden.’ Jaleen wil later psycholoog worden. ‘Ik bereid me daarop voor door uit te zoeken welke vakken en kennis ik nodig heb en werk daar hard aan. Ik ga binnenkort stagelopen bij een psycholoog, de moeder van een meisje hier op school.’

Jan Fasen (1962), een van de twee *founding fathers* van het Agora-concept, vindt het niet gek dat Jaleen de eerste drie maanden alleen spelletjes heeft gespeeld. ‘Bij Agorascholen moet je anders kijken. Ook als leerlingen niets doen, gebeurt er toch heel veel. Ze zijn sociaal met elkaar bezig, vormen een gemeenschap en ondertussen gaat het echt wel door in hun hoofd. Alle leerlingen gaan uiteindelijk aan het werk. En natuurlijk zijn er leerlingen die vertrekken omdat het toch niet bij ze past. Dat zijn er gelukkig weinig.’

Fasen kwam via omwegen in het onderwijs terecht na een parttime studie religiewetenschappen en was directievoorzitter van Stichting Onderwijs Midden-Limburg. In 2013 begon hij samen met de andere founding father Sjef Drummen (1953) Wings Agora in Roermond. Drummen was naast zijn werk als beeldhouwer al meer dan veertig jaar werkzaam in het onderwijs. Hij is nu met pensioen.

Volgens Drummen en Fasen moest er hoog nodig iets veranderen in het Nederlandse

onderwijs. ‘De motivatie van de leerlingen is laag’, zegt Fasen. ‘Ze voelen zich niet gezien en steeds meer leerlingen krijgen een burn-out door de prestatiedruk. Dat kost onze samenleving heel veel.’ Ze gingen aan de slag met hun ideale school zonder klassen, toetsen en cijfers.

In 2018 concludeerde ook de Inspectie van het Onderwijs in haar jaarverslag dat door de groeiende prestatiedruk in het onderwijs de motivatie van de leerlingen in het voortgezet onderwijs kelderde en daarmee ook de resultaten. Door de schoolsluitingen tijdens de coronapandemie groeiden de zorgen over de dalende motivatie van leerlingen nog verder.

Ondanks de bemoedigende resultaten van het eerste examen in 2018, vielen de examenresultaten van Wings Agora in 2019 tegen. Zo makkelijk was het dus niet om met zelfgestuurd onderwijs door het hoepeltje van het examen te springen. Desondanks schrok het een groeiende groep ouders niet af om hun kinderen naar de Agorascholen te sturen. Met als gevolg dat er nu 25 Agorascholen zijn waar 3349 leerlingen hun onderwijs zelf vormgeven.

Wings Agora vergaarde landelijke bekendheid toen historicus Rutger Bregman er in 2019 een lovend stuk over schreef op *De Correspondent* en het ook opnam in zijn bestseller *De meeste mensen deugen*. Bregman zag een school die leerlingen opleidt voor een andersoortige samenleving: ‘De onderwijsfilosofie van Agora is die van de jagers en verzamelaars. Kinderen leren het beste in vrijheid, in een gemeenschap, met alle leeftijden en niveaus door elkaar, met coaches en spelleiders.’

‘Ook als ze niets doen, gebeurt er toch heel veel. Alle leerlingen gaan uiteindelijk aan het werk’

Het artikel viel verder op door de boude uitspraken van Sjef Drummen. Hij zei: ‘Als een leerling tegen je zegt: “Stomme lul!”, dan is dat eigenlijk een pedagogisch cadeautje.’ Hij vond eindexamens een noodzakelijk kwaad. Drummen garandeerde de leerlingen een diploma.

Na het artikel barstte op het platform de discussie los tussen de voor- en tegenstanders van het zelfgestuurde leren. Johannes Visser, leraar Nederlands én correspondent onderwijs, uitte flinke kritiek op de opvattingen van Bregman en Drummen. Hij zag zijn gelijk bevestigd toen bleek dat de examenresultaten van Wings Agora flink tegenvielen: de school presteerde onder het landelijk gemiddelde.

Het is illustratief voor een langer lopende onderwijsdiscussie tussen de zogenaamde constructivisten, die vinden dat leerlingen alle vrijheid moeten krijgen om zelf kennis op te bouwen, en de mensen uit de gevestigde praktijk, waar de leraar voor de klas de kennis overbrengt. De eersten vinden zichzelf vernieuwend en

vooruitstrevend en de laatste zijn in hun ogen ouderwets en conservatief. Voorstanders van het klassikale onderwijs vinden op hun beurt dat een constructivistische lesmethode leerlingen pedagogisch verwaarloost, waardoor ze kennisachterstanden oplopen.

Het Agora-onderwijs bouwt voort op een Nederlandse traditie. Aan het begin van de twintigste eeuw ontstond in Nederland de eerste lichte scholen met opvoedingsidealen die het individuele kind meer ruimte gaven, zoals die van de pedagogen Maria Montessori, Rudolf Steiner en Helen Parkhurst. Deze zogenaamde traditionele vernieuwingscholen hebben sinds 1919 dankzij de invoering van artikel 23 van de grondwet al meer dan honderd jaar een vaste plek in het Nederlandse publieke onderwijsbestel.

Nederland is vergeleken met de rest van de wereld vrij uitzonderlijk. Na Italië huisvest ons land de meeste Montessorischolen. Het Dalton-systeem is mondiaal bijna verdwenen maar

leeft hier nog volop, met 343 basisscholen en 29 scholen voor voortgezet onderwijs. En op Duitsland na hebben we de meeste vrije scholen van de hele wereld. Met name deze laatste groeien de laatste jaren hard. Overeenkomst van deze vernieuwingscholen: van oudsher worden ze vooral bezocht door kinderen van hoogopgeleide ouders.

Er kwamen opmerkelijk genoeg weinig nieuwe levensvatbare onderwijsconcepten bij. Des te opmerkelijker is het dat het Agora-concept, de nieuwe loot aan de stam van het constructivistisch onderwijs, de laatste jaren hard groeit. In 2026 zijn er 21 Agorascholen voor voortgezet onderwijs, drie scholen voor basisonderwijs, een mbo-opleiding en nog vijf in oprichting. Het is ook geen Randstedelijk verschijnsel: de meeste Agorascholen staan in het zuidoosten van Nederland. Sinds het artikel op *De Correspondent* en het boek van Bregman lopen bezoekers uit binnen- en buitenland de deur plat.

Saga Driehuis is onderdeel van Dunamare

Onderwijs met 32 verschillende scholen: van speciaal voortgezet onderwijs tot een nieuwkomersschool, en van Montessori-onderwijs tot een gymnasium, voornamelijk in de provincie Noord-Holland. Het Agora-concept bereikt een groeiende groep leerlingen die anders willen leren, ziet Dunamare-bestuurder April van Loenen. 'Zelfstandig en met veel vrijheid maar ook met een duidelijke richting. Die leerlingen willen wij als onderwijsgroep ook bedienen.'

Deze constructie, een 'nieuwe' school onder een bestaand schoolbestuur oprichten, geldt voor alle Agorascholen. De meeste beginnen als een afdeling binnen een school en groeien geleidelijk uit tot een zelfstandige school. 'Bestaande schoolbesturen bieden alle voorzieningen zoals de administratie, gebouwen en bestuurlijke ervaring', zegt Jan Fasen. 'De Agorascholen kunnen zich daardoor helemaal richten op het onderwijs.'

Van Loenen heeft veel bemoeienis met de school en praat ook mee over de ontwikkeling van het landelijke Agora-onderwijs. Zo heeft

Saga Driehuis dit schooljaar, ondanks een toename in aanmeldingen, minder leerlingen aangenomen. De komende jaren wil de school groeien naar slechts 350 leerlingen, voor Nederlandse normen een kleine school. 'We nemen de tijd om het concept rustig verder te kunnen ontwikkelen. En ja, dat kost extra geld, maar we vinden dat nodig.'

Saga Driehuis is zeker geen doorsnee-school. Leerlingen lopen de hele schooldag heen en weer of zitten in groepjes op de gang met hun laptops. De meeste lokalen zijn half leeg. De sfeer is gezellig en gemoedelijk maar oogt ook een beetje rommelig. Deels komt dat doordat alle leerlingen in het eerste jaar zelf een eigen bureau bouwen of aanschaffen. Van een net zelfgebouwd bureau dondert een grote plank naar beneden. De meisjes kijken meewarig naar de luidruchtige eerstejaars jongens die eromheen zitten. Zelf hebben ze ondertussen piekfijne bureautjes met laatjes, pennenbakjes, laden vol stickers, knuffeltjes en een slot. 'Je went wel aan het lawaai', zegt Jaleen. 'Daar sluit je je voor af. En als het te druk wordt, zet ik mijn *noise cancelling* koptelefoon op.'

Van buitenaf is het moeilijk om zicht te krijgen op wat er precies gebeurt in de school. Er zijn overlegjes tussen de coaches en de leerlingen. De leerlingen doen de challenges en zelfstandig onderzoek. Maar hoe weet je of de scholieren aan het einde van de rit goed genoeg kunnen schrijven, lezen en rekenen?

Het is dezelfde vraag waar de Inspectie van het Onderwijs voor kwam te staan. In 2019 besteedde zij in haar jaarverslag aandacht aan het groeiend aantal zogenaamde conceptscholen waar de Agorascholen als een van de voorbeelden werd genoemd. Deze scholen hadden volgens de onderwijsinspectie te weinig zicht op de prestaties van hun leerlingen. In datzelfde jaar bleken de eindexamenresultaten van Wings Agora in Roermond tegen te vallen.

Volgens Rutger Pol, directeur voortgezet onderwijs, wordt elke school onderworpen aan hetzelfde inspectiekader. 'Nederlandse scholen hebben echter veel vrijheid en ruimte vergeleken met scholen in het buitenland. Maar bij het Agora-onderwijs moesten wij ook zoeken. Want hoe ga je te werk in een school waar geen klassikale lessen worden gegeven en leerlingen allemaal hun eigen leerpad lopen?' Tot nu toe heeft geen enkele Agoraschool van de inspectie een onvoldoende gekregen, maar er werden wel meerdere herstelopdrachten uitgedeeld. 'Dat is niet heel vreemd voor beginnende scholen', zegt Pol.

In 2020 werd Wings Agora bezocht vanwege de 'achterblijvende onderwijsresultaten'. Tijdens het onderzoek bleek dat de kwaliteitscontrole achterbleef en er niet voldoende doelen werden gesteld waaraan het onderwijs moest voldoen. De school kreeg een voldoende en een herstelopdracht. Bonaventura Agora in Leiden kreeg in het voorjaar van 2025 ook twee herstelopdrachten. 'Leerlingen behaalden niet het vereiste taalniveau', merkte onderwijsinspecteur Baris

Pelit bij het vak Nederlands. Dat niveau werd ingeschat door de coaches en niet gemeten met bijvoorbeeld een toets. In het najaar van 2025 werden MC Agora in Nijmegen en HUB030 in Utrecht verrast door een onverwacht bezoek van de Inspectie van het Onderwijs, die de scholen goedkeurde.

Voor de Agorascholen waren de herstelopdrachten en de tegenvallende examenresultaten wel reden om hun onderwijs onder de loep te nemen. Daarbij zijn er ingrijpende aanpassingen gedaan, waardoor er flink water bij de wijn van het oorspronkelijke idee is gedaan. Alle eerstejaars maken alsnog een taaltoets om vast te stellen wat hun niveau is en ook tussentijds worden er nu regelmatig toetsen afgenomen. Het verschil met het reguliere onderwijs is dat de leerlingen in overleg met de coaches zelf bepalen wanneer ze de toets maken. Er zijn leraren aangesteld als vakexpert in de vakken Nederlands, wiskunde en burgerschap. In de onderbouw worden extra lessen Nederlands en wiskunde aangeboden. Ook de voorbereiding op de examens is aangepast. Daarnaast heeft Jan Fasen een lijvige handleiding geschreven hoe de Agorascholen met de eisen van de inspectie om moeten gaan.

'Het is een bijzondere populatie leerlingen, met meerdere hoogbegaafden en hooggevoeligen'

Die aanpak lijkt zijn vruchten af te werpen. Hoewel nog slechts twaalf Agorascholen examens hebben afgenomen, presteerden die scholen in 2023 volgens de eigen bijgehouden slagingspercentages op mavo- en vwo-niveau zelfs bovengemiddeld. Op de mavo slaagde 97,7 procent tegenover landelijk 91,9, bij het vwo slaagde 94,4 procent tegenover landelijk 90,8. De havisten zaten iets onder het landelijk gemiddelde: 87,6 tegenover 87,9. Al moet daarbij wel vermeld worden dat het om een kleine groep leerlingen gaat. Bij Wings Agora Roermond gaat het bijvoorbeeld om ongeveer honderd leerlingen op alle niveaus. Bij Agora Driehuis hebben vorig jaar twee leerlingen examen gedaan en die zijn geslaagd. Dit jaar zijn het er twaalf.

Dunamare-bestuurder Van Loenen vindt het na twaalf jaar nog te vroeg om een definitieve conclusie te trekken over de toekomst van het Agora-onderwijs. 'Over acht jaar weten we pas of het concept levensvatbaar is', zegt ze. 'Kunnen de scholen verder groeien en is dat financieel haalbaar?'

Tijdens de middagpauze op het schoolplein van Saga Driehuis scheert een drone over de hoofden van de leerlingen. Niemand kijkt verbaasd op. Het is de zelfgebouwde drone van Valentijn (15) uit het derde jaar. Valentijn kreeg van zijn

basisschool een vmbo-kader-advies en is 'zo dyslectisch als een deur'. Nu hoopt hij over twee jaar Saga Driehuis te verlaten met een havo-diploma. 'Volgens directeur Jan Fasen kan ik dat.'

Valentijn heeft zijn eigen bedrijf in het maken van filmpjes met zijn drone. Daarnaast organiseert hij de populaire schoolfeesten. 'Deze jongen is het typische voorbeeld van een leerling die op zijn zwakste plek het schooladvies heeft gekregen, namelijk dyslexie', zegt Fasen. 'Zijn andere talenten worden niet gezien. Hij bouwt zelfstandig allerlei elektronische apparatuur en de instructies vindt hij allemaal online. Hier op school ontwikkelt hij zichzelf ver boven dat advies uit.'

Op de bovenverdieping van het schoolgebouw van Agora Driehuis hebben de zelfgemaakte bureaus plaatsgemaakt voor doorsnee-schooltafels en -stoelen. Hier bereiden de leerlingen van 4 mavo, 4 en 5 havo en 4, 5 en 6 vwo zich voor op het examen. De overgang tussen het derde en vierde jaar is groot. Voor de voorbereiding van het examen krijgen ze na drie jaar vrijheid opeens weer klassikaal les, weliswaar maar een uur per vak per week. Tijdens de les krijgen ze huiswerk op dat ze op school zelfstandig moeten maken.

Vlak na de zomervakantie is het snel duidelijk dat een groep vierdejaars jongens er nog niet helemaal klaar voor is. Coach Matthijn Tromp zet ze aan het werk: 'Zoek op wat de leeslijst is en hoeveel boeken je moet lezen en maak een planning.' Ze protesteren luidkeels. 'Ik lees nooit', zegt er een. 'Hoezo moet ik dan nu wel gaan lezen?' Tromp: 'Het is verplicht dus wen er maar aan.'

Eerder werkte Tromp als leraar wiskunde op een vmbo in Haarlem. Tijdens de coronapandemie stuurde hij zijn leerlingen YouTube-instructies en merkte dat ze de stof veel beter verwerkten dan wanneer hij het voor de klas vertelde. Hij hoorde over Saga Driehuis en werd nieuwsgierig naar de manier van lesgeven. 'Het is een bijzondere populatie leerlingen. Vergeleken met het vmbo waar ik eerst werkte, is het een wereld van verschil. Zo zijn hier meerdere hoogbegaafde en hooggevoelige leerlingen. Ik geloof sterk in het vertrouwen dat de leerlingen krijgen in het bouwen aan hun eigen verantwoordelijkheid. Dat doen we in het reguliere onderwijs te weinig.'

Ruëna Marcelina, lerares Spaans, geeft maar één dag les op Saga Driehuis. Voor de rest werkt ze op andere scholen van Dunamare. De leerlingen van Saga Driehuis zijn volgens haar heel gemotiveerd in vergelijking met de leerlingen van andere scholen waar ze lesgeeft. 'Ze hebben altijd hun huiswerk af en doen actief mee in de les. Ik wist van tevoren niet goed wat ik kon verwachten, maar ik ben heel positief.'

'We weten al een tijdje uit onderzoek dat vergeleken met andere landen de motivatie van de Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs laag is', zegt Rutger Pol van de onderwijsinspectie. 'Daar hebben de Agorascholen wel een punt. En daar lijken ze een antwoord op te hebben gevonden. Daar kan de rest van het onderwijs ook iets van leren. ■'